

UDK: 93/94

ORCID: 0009-0004-5751-8107

TO'RAQO'RG'ON TUMANI QISHLOQLARI TOPONIMIKASI VA TARIXI XUSUSIDA AYRIM MULOHAZALAR

Sharofiddinov Maxmudjon Mashrabjon o'g'li

Is'hoqxon Ibrat nomidagi Namangan davlat chet tillari instituti

Mail: sharofiddinov.mahmudjon@mail.ru

Annotatsiya: Mazkur maqolada To'raqo'rg'on tumani qishloqlari toponimikasining xususiyatlari va tarixiy rivojlanishi o'rganilgan. Tadqiqotda tumanning geotariy joylashuvi, aholi punktlarining nomlanish tarixi va bu nomlarning o'ziga xos xususiyatlari tahlil qilinadi. Maqolada, shuningdek, qishloqlar nomlarining etimologiyasi, ular bilan bog'liq tarixiy voqealar va aholi turmush tarziga oid ma'lumotlar keltirilgan.

Kalit so'zlar: To'raqo'rg'on tumani, qishloqlar, toponimika, tarix, etimologiya, aholi, geografik joylashuv, madaniy meros, tarixiy voqealar, nomlanish, xalq an'analari, etnik tarkib, tarixiy rivojlanish, tarixiy xotira, o'zbek urug'lari, rivoyatlar.

Аннотация: В данной статье рассмотрены особенности и историческое развитие топонимики сел Туракурганского района. В исследовании анализируется геоисторическое расположение района, история наименований населенных пунктов и особенности этих названий. В статье также представлена информация об этимологии названий деревень, связанных с ними исторических событиях и образе жизни жителей.

Ключевые слова: Туракурганский район, села, топонимика, история, этимология, население, географическое положение, культурное наследие, исторические события, наименование, народные традиции, этнический состав, историческое развитие, историческая память, узбекские кланы, повествования.

Annotation: in this article, the features and historical development of the toponymy of the villages of the Torakurgan district are studied. The study analyzes the geotary location of the district, the naming history of the settlements and the peculiarities of these names. The article also provides information on the etymology of the names of the villages, the historical events associated with them and the lifestyle of the inhabitants.

Keywords: Torakurgan district, Villages, toponymy, history, etymology, population, geographical location, cultural heritage, historical events, naming, folk traditions, ethnic composition, historical development, historical memory, Uzbek seeds, narratives.

KIRISH

Vatan- ostonadan boshlanadi, deganlaridek, vatan tarixini bilmoq, o‘rganmoq tug‘ilib o‘sgan joyingiz, qishloq, mahalla tarixidan boshlanadi. Mutafakkirlarning “xotirasiz barkamol kishi bo‘lmaganidek, o‘z tarixini bilmagan xalqning kelajagi ham bo‘lmaydi”, degan so‘zlari har birimizga o‘z tariximizni o‘rganishdek ma’suliyatni yuklaydi. To‘raqo‘rg‘on tumani Namangan viloyatidagi o‘zining qadimiy tarixi, madaniy-ma’rifiy merosi, urf-odatlar, fidoiy kishilari bilan nom qozongan tumanlardan biridir.

ADABIYOTLAR TAHLILI VA METODOLOGIYA

Tuman hududidagi har bir qishloq o‘zining urf-odatlar, kelib chiqish tarixi va nomlanishi jihatdan bir-biridan farq qiladi. Bular orasida qishloqlarning toponimikasi alohida o‘rin tutadi. Quyida bu qishloqlar nomi qanday ma’noni anglatishi va kelib chiqishi xususida ayrim mulohazalarni keltirib o‘tamiz. Avvalo, To‘raqo‘rg‘on toponimiga to‘xtalish lozim. Bu to‘g‘risida tarixchi Is’hoqxon Ibrat “Farg‘ona tarixi” asarida quyidagi fikrlarni keltirgan – “Namanganning g‘arbida bir bozorlik qasaba bu muallif vatani asliysidurki, muni Dashti Qipchoq xonlaridan Ahmadxon, ya’ni Shig‘ayxon bino qilgan ekan. U vaqt muarrixlari Ahmadxon ismiga qal’a qilib, Qal’ayixon deb ism qo‘yib, bu lafz binosiga tarix bo‘lgan ekan (“Qal’ayixon”dan 861 hijriy, 1456 milodiy yil kelib chiqadi). Ammoki, To‘raqo‘rg‘on demak ma’nosi Shig‘ayxonning Yusuf To‘ra va Yaqub To‘ra degan o‘g‘illari ismlariga To‘raqo‘rg‘on deb shuhrat bo‘lgan edi”⁵⁹.

NATIJALAR

Tuman hududida yirik qishloqlardan biri bu Sayramdir. “Sayram” toponimi haqida mashhur sayyoh va tarixchi Qori Rahmatulla Buxoriy (Vozix) ma’lumot beradi. Uning “G‘aroyib al-xabar fi ajoyib as-safar”(boshqacha nomi- “Savonix al-masolik va farosix al-mamolik”) nomli asari tarkibidagi “Sayram risolasi”da quyidagi fikr keltiriladi: “...har yerda ikki suvning orasi toshliq bo‘lsa, turkiy tili birla, Sayram derlar”⁶⁰. Demak, bu so‘zning ma’nosi ikki suv orasidagi toshliq yerdir. Qishloqning geografik joylashuviga e’tibor bersak, uning o‘rtasidan Kosonsoy soyi va shimoliy qismidan esa Namangan kanali oqib o‘tadi, lekin, qishloq hududining yerlari toshliq emas. Qishloqning nomi XX asrning ikkinchi yarmigacha Arg‘in bo‘lgan. Bu nomning toponimiga e’tibor qaratsak, o‘zbek xalqining tarkibidagi arg‘in urug‘i nomiga borib taqaladi⁶¹.

Bekobod. Rivoyatlarga qaraganda, Podshohning yovqur beklaridan biri mana shu qishloq o‘rnini so‘rab oladi va qarindosh-urug‘laridan to‘rt oilani ko‘chirib kelib, qo‘rg‘on quradi. Aholi ko‘payib, kattagina qishloq paydo bo‘ladi. Qishloq nomi esa unga asos solgan bek nomidan – Bekobod deb atala boshlandi.

Yortepa. Bu qishloq hududida odamlar qadimdan yashab kelishgan. Bu yerdan “Chust

⁵⁹ Исҳоқхон Тўра Ибрат. Тарихи Фарғона. – Тошкент: Маънавият. 2005 –Б. 35.

⁶⁰ Ҳасанов Ҳ. Сайёҳ олимлар. – Тошкент: Ўзбекистон. 1981. –Б. 235.

⁶¹ Dala yozuvlari. Namangan viloyati To‘raqo‘rg‘on tumani Sayram qishlog‘i. Qayumova Halimaxon (marhum) 69 yosh. 2013-yil.

madaniyati”ga oid ko‘plab topilmalar topilgan. Qishloqning toponimiga kelsak, qishloq nomi asli Chortepa bo‘lib, bu nom qishloqdagi to‘rt tepa bilan bog‘liq. Hozirda tepaliklardan ikkitasi saqlanib qolgan.

Kuyukmazor. Qishloqning nomi bu hududdagi qabriston nomi bilan bog‘liqdir. Rivoyatlarga qaraganda, qabriston o‘rnidagi qamishzorga quvg‘inga uchragan avliyo kelib yashay boshlaydi. G‘animlari qidirib tutisha olmagach, qamishzorga o‘t qo‘yadilar. Avliyo o‘t orasida qolib halok bo‘ladi. Qabristonni, shuningdek, Kohimozor deb ham ataydilar⁶².

Katta va Kichik Qo‘rg‘oncha. Qishloqlarning toponimiga to‘xtalsak, qadimda bu yerga bir necha oila ko‘chib kelib, uy-joylar barpo etishadi. Uylar atrofida umumiy qo‘rg‘on aylantirilib yashashadi. Keyinchalik aholining ko‘payish hisobiga qishloq vujudga keldi. Qishloq nomiga esa dastlabki, qo‘rg‘on nomi bilan “Qo‘rg‘oncha” deb atala boshlandi⁶³.

Yandama. Qishloq Langarbobo, Kujron, Shohidon qishloqlari bilan chegaradosh. Qir yonbag‘irliklarda joylashgani uchun Yandama deb atalgan.

Langarbobo. Qishloq Hazrati Langar avliyoning nomi bilan ataladi. Bu qishloq nomi bilan bog‘liq quyidagi rivoyat mavjud: azizlardan biri (balki Hazrati Langar) odamlarni mana shu joylarda yashamoqqa undaganlarida, ular suv chiqmasligini bahona qilganlar. Muborak zot “Siz harakat qiling, suvni xudo beradi” deydilar. Ko‘chib kelganlar tongda turib qarashsa, yerdan buloq suvi chiqayotgan emish. Keyinroq, buloq kengaytirilib, hovuzga aylantirilgan. Qishloq hozir ham shu hovuzdan foydalanadi.

MUHOKAMA

Naymancha (Tepa Naymancha va Quyi Naymancha). Qishloqqa turkiylarning nayman urug‘i asos solgan bo‘lib, uning nomi shu urug‘ nomidan olingan. Shuningdek, bu qishloqqa haqida quyidagi rivoyat mavjud: qishloqqa Qo‘qon yaqinidagi Nayman qishlog‘idan kelgan odam asos solgan. Keyinchalik, u suv chiqarib dehqonchilik qila boshlagan yerga boshqa odamlar ham ko‘chib kelib joylashgan. Bu odamlardan, qayerdانسizlar? deb so‘raganlarida kelgan kishining yurtidanmiz, deb javob berishgan ekan. Keyinchalik qishloq nomi ham Nayman deb atalgan emish⁶⁴.

Kujron. Bu qishloqning nomi Katta Farg‘ona kanali nomi bog‘liq hisoblanadi. Tarixdan ma‘lumki, 1939-yil 1-avgustda boshlangan kanal qurilishi juda qisqa muddatda 45 kunda qazib bo‘linadi. Bu ishga 160 ming kishi jalb qilinadi⁶⁵. Bu o‘zbek xalqiga xos bo‘lgan hashar usulidagi shonli, fidokor mehnatning samaralari edi. Hatto Markaz matbuotining bosh organi — “Правда”ning 1939-yil 13-dekabrdagi bosh maqolasida shunday satrlar bitilgan edi: “Shu yilning yoz faslida uzoq Farg‘onada qilingan ish, o‘n minglab o‘zbek va tojik kolxozchilarining bir yarim oy mobaynida kanal qaziganligi butun xalqni juda quvontirdi. Ijodkor xalq, yaratuvchi

⁶² Абдулла Жаббор. Наманган вилояти. – Наманган: Наманган. 2012. Б. 192.

⁶³ Dala yozuvlari. Namangan viloyati To‘raqo‘rg‘on tumani Sayram qishlog‘i. Qayumova Halimaxon(marhum) 69 yosh. 2013-yil.

⁶⁴ Madrahimov Z. Tarixiy toponomika(ma‘ruzalar matni). – Namangan: 2014. – Б. 109.

⁶⁵ Usmonov Q. O‘zbekiston tarixi.(sovet mustamlakachiligi davri). – Toshkent: Sharq. 2014. –Б.

xalq farg‘onalik kolxozchilarning tajribasida... mehnatdagi shunday bir yangilikni ko‘rib oldiki, bu yangilik kelajak sari qilinayotgan harakat sur‘atlarini jadallashtiradi”⁶⁶. Bu qurilish ishlarida Kujron qishlog‘i aholisi ayniqsa, jonbozlik ko‘rsatgan. Qishloq aholisiga qarata odamlar “kuchga kon” odamlar ekan deb ta‘rif berishgan. Keyinchalik bu so‘z o‘zgarib “Kujron” tarzida qishloq nomiga o‘tgan⁶⁷.

Shohidon. Bu qishloq tumandagi qadimiy va muqaddas qishloqlardan biri hisoblanadi. Qishloqning bunday atalishi arablar istilosi davriga borib taqaladi. Qishloq aholisining aytishicha, arablar Farg‘ona vodiysiga kirib kelganda, ko‘plab qarshiliklarga duch kelganlar. Ayniqsa, hozirgi Kosonsoy, Yangiqo‘rg‘on hududlarida bu kabi qarshiliklar ancha jiddiy tus olgan. Arablar bosib olib ortgan qaytgandan so‘ng yuqorida qayd qilingan hududlarda ozodlik harakatlari yana boshlanib ketgan. Arablar yana qaytishga majbur bo‘lishgan va ularni qayta bo‘ysuntirishgan. Qo‘zg‘alochilar bilan jangda bir necha arab yaralangan. Ular Shohidonga yetib kelishganda, vafot etishgan va shu yerga dafn etilganlar. Keyinchalik bu yerda aholi ko‘payib, qishloq hosil bo‘lgan. Qishloq nomi esa vafot etgan arablar sharafiga din uchun kurashib, “shahid” ketganlar, ya‘ni “shohidon” deb atalgan⁶⁸.

Axsi. To‘raqo‘rg‘ondagi mashhur qishloqlardan biri. Bu qishloqning toponimiga kelsak, Axsi so‘zi – savdo, olish-berish yoki qo‘rg‘on, qal‘a ma‘nolarini bildiradi, degan fikrlar mavjud. Shuningdek, Axsi atamasi Oqsuv so‘zidab kelib chiqqan degan ma‘lumotlar ham mavjud.

Bordimko‘l. Ma‘lumotlarga qaraganda, qishloq nomi dastlab XIV-XV asrlarda Bordonko‘l bo‘lgan. Bordon – archilmagan qamishdan bo‘yraga o‘xshab to‘qilgan 80 sm kenglikdagi to‘qima hisoblanadi. U tomga loy bosishdan avval vassa ustiga ustiga tashalgan. Bordon to‘qiladigan qamish sayoz ko‘llarda o‘sadi. Qishloqning quyi tarafida Sirdaryo yoqalarida bunday ko‘llar ko‘p bo‘lgan. Vaqt o‘tishi bilan qishloq nomi Bordimko‘l deb atala boshlangan⁶⁹.

Janjal. Oldinlari qishloqda suv yetarli bo‘lmagan va aholi o‘rtasida tez-tez janjallar bo‘lib turgan. Shu sababli qishloq nomi ham Janjal bo‘lib ketgan. Keyinchalik qishloq nomi Fayziobod deb o‘zgartirilsada, mahalliy axoli uni Janjal deb ataydi⁷⁰.

Shahand. Shahand – To‘raqo‘rg‘on tumanigidagi qadimiy va yirik qishloqlardan biri. Qishloq nomini kelib chiqishi to‘g‘risida ma‘lumotlar kam bo‘lib, “Shoh kent”, shohlar yurti degan ibora bilan bog‘laydilar. Bundan tashqari, qishloq toponimi to‘g‘risida boshqa bir qarash ham mavjud ya‘ni “Shahand” so‘zidagi birinchi qism “shoh” lekin, ikkinchi qismi esa “kent” emas balki, “qand”dir. Ya‘ni “shoh qand”, qandlar shohi degan ma‘no bilan bog‘laydilar⁷¹.

⁶⁶ O‘sha joyda.

⁶⁷ Dala yozuvlari. Namangan viloyati To‘raqo‘rg‘on tumani Kujron qishlog‘i. Zokirov Abdunabi 40 yosh. 2010-yil.

⁶⁸ Dala yozuvlari. Namangan viloyati To‘raqo‘rg‘on tumani Shohidon qishlog‘i. Davlatov Javlon 23 yosh. 2016-yil.

⁶⁹ Madrahimov Z. Tarixiy toponomika (ma‘ruzalar matni). – Namangan: 2014. – B. 109.

⁷⁰ Dala yozuvlari. Namangan viloyati To‘raqo‘rg‘on tumani Axsi qishlog‘i. Naimjonova Gulasal 22 yosh. 2012.

⁷¹ Dala yozuvlari. Namangan viloyati To‘raqo‘rg‘on tumani Shahand qishlog‘i. Hakimova Muyassar 22 yosh. 2016-yil.

Bunda sabab hozirga qadar Shaxand qishlog‘i o‘zining qandolatzlik hunari bilan mashhurligi ko‘rsatiladi.

Temirqishloq. Temirqishloq toponimi haqida turli xil ma‘lumotlar bor. Xususan, Temir ismli kishi ismidan olingan bo‘lishi mumkin. Shuningdek, temir – etnonim: o‘zbeklarning saroy qabilasi tarkibida, qozoqlarning alimuli, dulat qabilalari, qirg‘izlarning adigene, basiz, bug‘u, so‘lto‘ qabilalari tarkibida temir urug‘i bo‘lgan. Bundan tashqari turkiy xalqlar tarkibida temirbek, temirberdi, temirqul, temirso‘fi, temirxo‘ja, temirchi kabi kichikroq urug‘-shohobchalar ham bo‘lgan. Qishloq toponimiga ham shulardan biri asos bo‘lgan bo‘lishi mumkin⁷².

Olchin. Mahalliy aholining fikricha qishloqqa bundan 200 yillar oldin yashagan va talonchi dushmanlarga qarshi kurashgan Olchinboy ismli baxodirning nomi berilgan. Shuningdek, qishloqni turkiy va mo‘gullar tarkibidagi olchin urug‘i nomi bilan ham bog‘laydilar⁷³.

Qashqarguzar. Ma‘lumotlarga ko‘ra, oldinlari qishloq markaziga qashqarlik savdogarlar kelib savat, qoshiq, qoshiqdon va anjomlar to‘qib sotganlar. Ko‘p o‘tmay qashqarliklar qaytib ketadi, biroq qishloqning nomi Qashqarguzar bo‘lib qoladi⁷⁴.

Buramatut. Ma‘lumotlarga qaraganda, qishloq qadimiy bo‘lib uning tarixi bir necha yuz yillarni tashkil etadi. Bundan 850 yil avval ham qishloq bo‘lgan. Qishloq nomi ham o‘sh davrda buralib o‘sgan tut daraxti nomidan olingan⁷⁵.

Mozorko‘hna. Bu qishloqning bunday nomlanishi sabab shundan iboratki, qishloq hududida bir necha qadimiy qabristonlar bo‘lib, bu qabristonlardagi ba‘zi bir qabrlar juda ko‘hna hisoblanadi. Qishloq nomi shundan kelib chiqqan.

Kalvak. Bu qishloq toponimi haqida aniq ma‘lumot yo‘q. O‘zbek tilining izohli lug‘atining 2-jildida “kalvak” so‘ziga quyidagicha, izoh beriladi: “ Kalvak- kichik bola; nodon, anqov, uyatsiz, noshud”⁷⁶. Shuningdek bu so‘z Abdulla Qodiriyning “O‘tkan kunlar” romanida ham uchraydi: O‘zbek oyim: “Bu kalvak o‘g‘lingiz marg‘ilonlikning eshigida qul bo‘lib yotib oladir”. Bu o‘rinda Qodiriy bu so‘zni “noshud, anqov” ma‘nosida ishlatadi. Bizningcha bu so‘zning qishloq nomiga aloqasi yo‘q. Qishloq aholisining fikriga qaraganda, qishloq nomini qadimda shu yerda kelib hovuz kavlagan Polvon ismli odam qo‘ygan bo‘lib, ya‘ni “kavlangan yer” so‘zining o‘zgargan shaklidir⁷⁷.

Qurama(Katta Qurama). Bu qishloqning toponimi haqida Mamadali Sattorovning “Uch qishloq tarixi” risolasida aytilishicha, bundan 300 yillar avval hozirgi Olchin qishlog‘iga ikki

⁷² Madrahimov Z. Tarixiy toponomika (ma‘ruzalar matni). – Namangan: 2014. – B. 109.

⁷³ Абдулла Жаббор. Наманган вилояти. – Наманган: Наманган. 2012. –Б. 112.

⁷⁴ Абдулла Жаббор. Наманган вилояти. – Наманган: Наманган. 2012. –Б. 161.

⁷⁵ Абдулла Жаббор. Наманган вилояти. – Наманган: Наманган. 2012. –Б. 74.

⁷⁶ Ўзбек тилининг изоҳли луғати. 2-жилд. – Тошкент: Ўзбекистон миллий энциклопедияси. Давлат илмий нашриёти. 2006. – Б. 297.

⁷⁷ Dala yozuvlari. Namangan viloyati To‘raqo‘rg‘on tumani Kalvak qishlog‘i. Abdukarimov Bahodir 50 yosh. 2009-yil.

yigit kelib qo‘nadi. Olchinliklar ularni bir necha kun mehmon qiladilar. Ular aka-uka bo‘lib, ismlari Ro‘zi va Qo‘zi edi. Mehmonlar qishloq oqsoqollarining suhbatlarida ko‘p bo‘ladilar.

Kunlarning birida suhbat davomida qishloqni bosqin qilib talab ketuvchilar to‘g‘risida gap ketib, ularning kelish vaqti yaqinlashganligi, qarshi choralar ko‘rish zarurligi haqida gaplashib qoladilar. Buni eshitgan aka-uka Ro‘zi va Qo‘zilar bosqinchilarning qaysi tomondan kelishi, qanchaligi haqida surishtiradilar. Oqsoqollar bor gapni aytadilar. Unday bo‘lsa, biz bosqinchilarga qarshi chiqamiz, ular bilan kurashib qishloqni himoya qilamiz, bu ishda qishloqning yigitlari yonimizga kirishlari kerak, deydilar. Oqsoqollar ularni qo‘llab, yigitlardan bir nechtasini to‘plab beradilar. Ular bilan Ro‘zi va Qo‘zilar mashqlar o‘tkazib, jangga tayyorlanadilar. Shunday kilib, bosqinchilarning kelishlarini kutadilar. Bir kuni bir nechta otliq kelayotgani haqida aka-ukalarga xabar beriladi. Ular hozirlab qo‘yilgan otlarga minib qo‘llariga kirgan qurollar bilan yovga qarshi chiqadilar. Bosqinchilar qishloqqa yaqinlashganlari sari ko‘chalardan quyuq chang-tuzon ko‘tarilayotganini ko‘rib, sarosimaga tushadilar. Shu asnoda qarshilarida bir gala otliqlar ularga qarshi kelayotganini ko‘rgan bosqinchilar bir-birlariga qaramay, ortlariga qaytib qochib qoladilar. Aka-ukalar ularni qiyqiriqlar solib, ancha joygacha quvib boradi. Shunday qilib hech kanday talofatsiz yovni daf qiladilar. Qishloqliklar esa aka-ukalarning ko‘rsatgan jasoratlari uchun ularga minnatdorchilik bildiradilar. Bu qishloqqa hech qanday bosqinchilar yo‘lamaydigan bo‘lib, odamlar xotirjam hayot kechira boshlaydilar.

Oqsoqollar esa bu yigitlarni qishloqda qolib yashashga ko‘ndiradilar va ularni munosib qizlarga juftlab, uylab quyadilar. Tadbirli aka-ukalar ro‘zgor tebratish choralarini ko‘radilar va tez orada qo‘y-molli bo‘ladilar. Bola-chaqalarining ko‘payishi barobarida chorva hayvonlarini erkin boqishlari hamda o‘sha joyni vatan qilib, uy-joy qurishlari uchun yaylovli joy so‘raydilar. Oqsoqollar ularning iltimoslarini qondirib, shunday yerni ko‘rsatadilar. Ro‘zi va Qo‘zilarning birinchi o‘rnashgan joylari Katta Quramaning hozirgi Mushuk mahallasi bo‘lgan. Ana shu aka-ukalar Oxangarondagi Qurama urug‘idan bo‘lganliklari uchun bu yerni Qurama deb ataganlar. Joylashib olganlaridan keyin qishloqlariga borib, qaytishlarida o‘zlari bilan ko‘ngilli hamqishloqlarini ham boshlab keladilar⁷⁸.

Saroy. Qishloq nomlanishiga oid bir necha qarashlar mavjud. Ulardan birinchisi etnonim tarzida bo‘lib o‘zbeklarning saroy urug‘i nomi bilan bog‘lanadi. Ikkinchi esa “Uch qishloq tarixi” risolasida yozlshicha, Saroy qishlog‘i yonidan o‘tuvchi Sirdaryoda qadimdan kemalar qatnab turgan. Bu qatnov 1945-yilgacha davom etgan. Bu yerdan o‘tayotgan kemalar qishloqda to‘xtab o‘tishgan. Mahalliy aholi mehmonlarga sharoit yaratish maqsadida imkon qadar joylar tayyorlagan. Shu kabi sabablar ta’sirida qishloq nomi Saroy bo‘lib qolishi haqiqatga yaqinroq turadi. Azaldan ota-bobolarimiz bunday qo‘noq joylarni “Saroy” deb ataganlari ravshan⁷⁹.

Qatag‘on. Qishloq Janubiy-sharqi Saroy, shimoli Katta Qurama, g‘arbi Olchin qishloqlariga yonma-yon joylashgan bo‘lib, janubidagi jarliklar etaklari avvallari daryo

⁷⁸ Сатторов Мамадали. Уч қишлоқ тарихи. – Наманган: 2009. – Б. 33-34.

⁷⁹ Сатторов Мамадали. Уч қишлоқ тарихи. – Наманган: 2009. – Б. 11.

qoldiqlaridan iborat chuqur botqoqlik, qamishzor, qo‘riq yerlardan iborat edi. U yerlar ekin ekishda foydalanish tugul, hatto chorva hayvonlarini boqish uchun ham nobop joylar edi. Qishloq jar etaklaridan otilib chikib yotadigan buloqlar tufayli barpo etilgan. Soqiboy bobo jari deb ataluvchi jarlik ostida mavjud bo‘lgan 5 ta buloqning eng kattasi hamon chiqib turadi. Buloqqa tushiladigan yo‘l azaldan mavjud bo‘lib, eng qadimiy hovlilar ham shu yaqin atrofga joylashgandir.

Boshqa buloqlarga bunday qulay yo‘llar hozirgacha ham qilinmagan. Bunga sabab jarlarning o‘ta tik va chuqurligidir. Yuqoridagi fikrlarimizga asoslanib, qishloq shu ona buloq asosiga, uning tevaragidan qurila boshlagan degan xulosa chiqarish mumkin. Qishloq Qatag‘on deb atalishining tarixiy sabablari bor. Aholining asosiy qismi o‘zbeklar tarkibiga kiruvchi Qatag‘on qabilasidan tarqalgan kishilarning bu joylarga kelib o‘troqlashib, yashab qolganligi sababli Qatag‘on qishlog‘i deb nomlangan⁸⁰.

Yuqorida qayd etilgan Qatag‘on va Saroy qishloqlari ba‘zi o‘rinlarda bir qishloq ya‘ni Qatag‘onsaroy deb ataladi. Bunga sabab qishloqlarning yondosh joylashgani va aholisining bir urf-odat va mehnat yumushlarining bir-xilligidadir. Abdulla Jabborning “Namangan Viloyati” nomli risolasida ham bu qishloqlar Qatag‘onsaroy deb qayd etilib, uning toponimi haqida quyidagicha fikr bildiriladi: “Aytishlaricha, qadimda qishloqda karvonsaroy bo‘lib, shahardan-shaharga yuboriladigan xatlar o‘sha davr odatiga ko‘ra shu saroyga keltirilgan. Qishloqning nomi ham “xat olgan saroy” jumlasining buzilgan shaklidir. Shuningdek, o‘zbek urug‘lari tarkibida qatag‘on va saroylar xam mavjud. Bu urug‘lar qishloqqa asos solgan va qishloq ular nomi bilan atalgan degan fikrlar ham mavjud”⁸¹.

XULOSA

Xulosa sifatida shuni qayd etish mumkinki, To‘raqo‘rg‘on tumani hududida Yortepa, Axxi, Shahand, Kuyukmozor, Shohidon, Buramatut kabi yirik va qadimiy qishloqlar mavjud. O‘z navbatida To‘raqo‘rg‘on tumani qishloqlar soni ko‘pligi bilan ham ajralib turadi. Bu tuman qishloqlari toponomikasida ham o‘ziga xosliklar ham mavjud. Tuman qishloqlari aksariyatining nomlanishi to‘g‘risida ko‘plab afsona va rivoyatlar mavjud, turli urug‘lar nomi bilan ataladigan hamda joylashgan o‘rnidan kelib chiqqan holda atalgan manzilgohlar ham ko‘p uchraydi. Shuningdek, ularning aksariyati qanday ma‘noni anglatishi haqida hali aniq bir xulosaga kelinmaganligini qayd etish zarur. Bu esa kelajakda qishloqlar toponimlarini chuqurroq o‘rganish kerakligini bildiradi.

ADABIYOTLAR RO‘YXATLAR VA MANBALAR

1. Исҳоқхон Тўра Ибрат. Тарихи Фарғона. – Тошкент: Маънавият. 2005.
2. Ҳасанов Ҳ. Саййох олимлар. – Тошкент: Ўзбекистон. 1981.
3. Абдулла Жаббор. Наманган вилояти. – Наманган: Наманган. 2012.
4. Madrahimov Z. Tarixiy toponomika(ma‘ruzalar matni). – Namangan: 2014.

⁸⁰ Сатторов Мамадали. Уч қишлоқ тарихи. – Наманган: 2009. – Б. 24.

⁸¹ Абдулла Жаббор. Наманган вилояти. – Наманган: Наманган. 2012. – Б. 161.

5. Usmonov Q. O‘zbekiston tarixi.(sovet mustamlakachiligi davri). – Toshkent: Sharq. 2014.
6. Ўзбек тилининг изоҳли луғати. 2-жилд. – Тошкент: Ўзбекистон миллий энциклопедияси. Давлат илмий нашриёти. 2006.
7. Сатторов Мамадали. Уч қишлоқ тарихи. – Наманган: 2009.
8. Dala yozuvlari. Namangan viloyati To‘raqo‘rg‘on tumani Sayram qishlog‘i. Qayumova Halimaxon(marhum) 69 yosh. 2013-yil.
9. Dala yozuvlari. Namangan viloyati To‘raqo‘rg‘on tumani Kujron qishlog‘i. Zokirov Abdunabi 40 yosh. 2010-yil.
10. Dala yozuvlari. Namangan viloyati To‘raqo‘rg‘on tumani Shohidon qishlog‘i. Davlatov Javlon 23 yosh. 2016-yil.
11. Dala yozuvlari. Namangan viloyati To‘raqo‘rg‘on tumani Axxi qishlog‘i. Naimjonova Gulasal 22 yosh. 2012.
12. Dala yozuvlari. Namangan viloyati To‘raqo‘rg‘on tumani Shahand qishlog‘i. Hakimova Muyassar 22 yosh. 2016-yil.
13. Dala yozuvlari. Namangan viloyati To‘raqo‘rg‘on tumani Kalvak qishlog‘i. Abdukarimov Bahodir 50 yosh. 2009-yil.